

Neshat
Tozaj

novelë

BLIOTER
SHITETIT

14-32

795

**NE GJURME
TE TE TRETIT**

854-32
T95

NESHAT TOZAJ

NË GJURMË TË TË TRETIT

NOVELË

SHËTËPIA BOTUESE «NAIM FRASHËRI»

I

Fjala përhapet sikur e shtyn era dhe ashtu si nuk mund të përcaktosh se pikërisht ku filloi të fryjë era, ashtu është vështirë të gjesh edhe burimin e fjalëve që përhapen. Ashtu ndodhi edhe atë mëngjez të ftohtë janari. Nëpër fshat u përhap fjala «Qazimi u arratis». Dhe, siç ndodh me jehonën e një të shtene, që e përcjellin grykat e maleve, ashtu ndodhi edhe me këtë lajm. Shumë nuk besonin. Atyre u dukur çudi se si qe e mundur që ai, të cilin e mbanin në gojë si një komunist të mirë, të kishte tradhëtuar atdheun. Të tjerë, që e kishin pasur smirë, ose që dikur i kishte qortuar e kritikuar, hidhnin baltë mbi emrin e tij. Për disa ditë rrjesht, fshati i tij dhe fshatrat përreth zien nga këto fjalë, pastaj ai filloi të zihet në gojë rrallë e më rrallë. Njerëzit vazhdonin të punonin si më parë e të shihnin hallet e tyre, kështu që Qazimin, edhe kur e kujtonin, e zinin në gojë me neveri të madhe, ashtu siç mund të flitet për një tradhëtar. Familjes së tij as që i flisnin më. E shoqja kalonte rrugës si hije dhe nuk e kishte më atë krye-

lartësinë e dikurshme, nuk dilte më nëpër mbledhjet. Fëmijët nuk dilnin më të loznin me shokët e tyre dhe në shkollë filluan të bëjnë mungesa e të venë keq me mësimet. Me një fjalë ndodhi si atëhere në kohën e luftës, kur edhe çezmat e një fshati u ndanë më dysh: në njërin mbushnin ujë familjet e partizanëve e në tjetrën ato të ballistëve. Ky ligj i luftës së klasave kishte zënë rrënjë të thella në popull, prandaj fshatarët nuk mund ta harronin kurrë Qazimin, atë ngjarje do ta merrnin trashëgim dhe brezat. Për disa dukej vërtet sikur kjo çështje u vyshk, por për të tjerët, për punonjësit e Sigurimit të Shtetit, ajo qëndronte gjithnjë e freskët dhe pyetja «Ç'ndodhi me këtë njeri?» ishte gjithnjë në rend të ditës. U desh një kohë e gjatë që të zgjidhej plotësisht kjo pyetje, që gjithshka të vendosej plotësisht në vend. Përgjegjja ishte e saktë, shkencore, por, për të arritur deri atje, nuk ishte një punë e lehtë, u desh shumë mund, u derdh shumë djersë.

*
* *

Ishte mesnatë. Oficeri i rojes i degës së punëve të brendshme ishte shtrirë me gjithë rroba, pa e pri-shur krevatin. Telefonin e kishte afruar mbi një karrige tek krevati. Mbi karrige ishte gjithashtu bloku i shënimeve, paketa me cigare dhe tavlla e mbushur me bishta cigaresh. Edhe i veshur, ai dukej se bënte gjumë të qetë. Nënoficeri i rojes mendohej të mos lëvizte e të mos bënte zhurmë. Ai lexonte gazetën. Por zilja e telefonit, që nuk do të dijë për dë-

shirat e njerëzve, tringëlloi me atë zërin e saj të hollë e të zgjatur. Oficeri i rojes, pa i hapur sytë, kapi instinktivisht dorezën, më parë se shoku i tij të arrinte aty.

— Ju dëgjoj, — shqiptoi ai dhe u ngrit nga krevati. — Si, keni një sinjal?

Për dy minuta rrjesht ai dëgjoi me një rrudhë të thellë, që iu formua në ballë, dhe me buzët të bashkuara fort, sqarimet e komandantit të postës ku-fitare. Pastaj me atë zërin e tij të lehtë, por të prerë, i dha porosi që të bënte përforcime dhe të siguronte vendin. Mbylli telefonin dhe formoi një numër tjetër. Iu përgjegjën pa vonesë, thuase njerëzit, edhe kur flinin, nuk harronin detyrën e tyre.

— Shoku kryetar, posta «N» e krahut të majtë ka një sinjal. — Ai nisi t'i shpjegonte kryetarit shkurt dhe qartë situatën që i dha komandanti i postës, dhe e vuri në dijeni për urdhërat që kishte dhënë. Pastaj dëgjoi për një kohë të gjatë porositë dhe udhëzimet e kryetarit. E afroi dorezën e telefonit tek supi dhe çliroi dorën tjetër, për të mbajtur shënime. Më në fund kryetari mbaroi. Oficeri i rojes thirri korrierët dhe ata u nisën për të lajmëruar shokët e grupit që do të shkonte në vendin e ngjarjes.

*

* *

Në zyrën e kryetarit të degës kishte qetësi. Oficerët ishin ulur rreth tavolinës dhe prisnin. Dhoma ishte e mbushur me tym duhani. Kryetari hyri brenda dhe ata u ngritën. Ai u bëri shenjë me dorë të

uleshin, u afrua tek dritarja dhe, në vend të fjalëve të zakonshme «fillojmë shokë», tha:

— Kur do të shpëtojmë më në fund nga duhanxhinitë?

Oficerët vunë buzën në gaz me këtë shaka, sepse e dinin që edhe kryetari e pinte duhanin, por siç duket ata e kishin tepruar shumë, sepse dhoma ishte mbushur plot. Ata ishin mbledhur për të raportuar lidhur me ngjarjen që kishte ndodhur në kufi. U ngrit oficeri që drejtonte grupin. Ai kaloi dorën mbi flokët e zinj dhe nisi të fliste:

— Në brezin e butë, kufitarët konstatuan tri gjurmë këmbësh, që u përkisnin njerëzve të ndryshëm. Drejtimi i tyre ishte nga brenda jashtë. Pra, ata kanë mundur të kalojnë. Ne organizuam ndjekjen e gjurmëve për në thellësi të kufirit tonë. I ndoqëm ato rreth pesë kilometra. Por në fshatin «N» u zhdukën. Megjithëse na ndihmuan mjaft edhe gjurmëtarët popullorë, ne nuk mundëm të binim prapë në to. Këtë veprim e bëmë që të mund të zbulonim nëse i kishte shoqëruar njeri shkelësit për në kufi, apo e njihnin terrenin, dhe që të mund të zbulonim ndonjë gjë tjetër lidhur me ta. Ne i identifikuam në rrugë të tjera që të tre të arratisurit. — Ai përmendi emrat e tyre. Për dy të parët asnjëri nuk bëri zë, por, kur oficeri shqiptoi emrin e personit të tretë, ata lëvizën nga vendi. Shumë prej tyre e njihnin Qazim Belulin dhe e njihnin si komunist të mirë e njeri luftarak.

— Po ju, e verifikuat mirë këtë? — pyeti kryetari.

— Siurdhëron. Gjurmët i muarëm me allçi dhe në afërsi të shtëpisë së Qazimit u gjet një gjurmë e

tij, që ishte e njëjlojtë me njerën nga gjurmët e gjetura në brezin kufitar.

Kryetari shikoi nga eksperti kriminalist në mënyrë pyetëse. Ai lëvizi kokën në shenjë pohimi.

— Çfarë veprimesh të tjera keni kryer?

— Ne bëmë kontrollin në banesat e të arratisurve. Asgjë me rëndësi nuk u gjet. Në familjet e tyre nuk dinin gjë.

— Si është e mundur! — ndërhyri kryetari.

— Natyrisht, ne nuk prisnim që njerëzit e tyre të pranënin se kishin dijeni që njerëzit e tyre ishin arratisur, por ne do të hetojmë, — u përgjegj shefi i seksionit.

Kryetari ra në mendime. Po, ai e njihte Qazimin. I kujtohej fare mirë ai njeri. Kishin qenë partizanë në të njëjtën brigadë. Megjithëse në batalione të ndryshme, ata ishin njohur në disa rrethana, që nuk mund të harroheshin lehtë. Batalioni ku bënte pjesë kryetari, ishte rrethuar nga forcat gjermano-balliste dhe, në kohën kur dara e rrethimit sa vinte e shtrëngohej, ai dëgjoi zërin e dashur të shokëve «para partizanë». Lufta, që në fillim dukej si në të shuar (partizanët e rrethuar kursenin fishekët), u ndez përsëri e ashpër. Batalioni u hodh në sulm. Gjermano-ballistët, që nuk e prisnin këtë situatë, të vënë në mes dy zjarresh, u bënë si të tërbuar, tamam si ajo bisha e plagosur. Lufta u ndez trup më trup. Pas betejës, ai kishte parë pikërisht Qazimin mbi një vig. Ishte i zbetë nga gjaku që kishte humbur, dhe rënkonte. Partizanët që mbanin vigun, u ndalën dhe ai i vuri dorën në ballin, që i ishte mbushur me bulëza djersese. I plagosuri i hapi sytë dhe tha me zë të ulët: «Ama, mirë ua punuam maskarenjve, ë?» Pastaj i

bandave të diversantëve, duke rrezikuar dhe jetën, nuk mund ta bënte këtë sa për sy e faqe. Unë kam qëndruar me të net të tëra në pritë. Ai ishte i armatosur me guximin dhe gjakftohtësinë e trimit. Veç kësaj, si komunist ai nuk ka pasur asnjë njollë.

Kryetari shikonte me vëmendje thinjat në flokët e Gëzimit, që dukej se përparonin me shpejtësi për moshën e tij, dhe për të njëqindtën herë solli ndër mend përsëri Qazimin. I ishte fiksuar ai momenti në vig dhe nuk i shqitej nga sytë.

— Po çfarë propozon ti?

Gëzimi hezitoi për një çast, pastaj buzëqeshi lehtë, si për të zbutur efektin që do të bënin fjalët e tij:

— Unë mendoj se duhen ngritur dy versione për çështjen e tij: natyrisht, versioni i parë, që ka prioritet, mbetet ai i arratisjes së tij, megjithëse motivet që e kanë shtyrë të ndërmarrë një veprim të tillë nuk i dimë. Ndërsa versioni i dytë duhet të jetë ai i vrasjes. Këtë e them, sepse një njeri që armiku e ka ferrë nëpër këmbë, përpiqet në fillim ta bëjë për vete; kur nuk ia arrin qëllimit, ai përpiqet ta neutralizojë e ta izolojë; kur e kupton se nuk mund të bëjë as njërin e as tjetrën, atëhere mundohet ta zhdukë fare. Kjo është rruga më e mirë për të.

Shoku që i kundërshtoi Gëzimit u ngrit përsëri:

— Natyrisht, Gëzimi e shtron drejt problemin dhe s'ka si të mos merret para sysh, por unë dëshiroj të bëj një vërejtje të vogël. Këtë e them, se praktika ka provuar që edhe njerëz të tjerë me merita, që kanë gëzuar respekt, bile kanë pasur edhe poste të larta, kanë tradhëtuar atdheun. Prandaj kam frikë

se mos harxhojmë forcat kot për verifikimin e këtij versioni.

— Përse kot, mua për vete ky version më duket i drejtë, — tha Pirroja, që deri tani kishte ndjekur me admirim mendimin që kishte shfaqur Gëzimi. Ai u skuq pak kur i tha këto fjalë. Ishte më i riu në grup dhe i dukej se, për të, më e udhës ishte të dëgjonte mendimet e shokëve. — Vërtet që rastet e tjera të praktikës duhet t'i studjojmë, por secili rast konkret duhet studjuar me individualitetin e tij. Ngandongëherë analogjia është e dëmshme.

— Tjetër mendim ka? — pyeti kryetari dhe, si e pa se shumica ishin dakord me propozimin e Gëzimit, mendim të cilin e përkrahte edhe ai vetë, tha: — Pra, është e qartë. Për këtë çështje do të ngrihen dy versione. Tani mendoj se duhet të përgatitet plani dhe pastaj të mblidhemi përsëri e ta diskutojmë.

*

* * *

Gëzimi kishte mbështetur bërrylet në tavolinë dhe mendohej. Përpara mbante vetëm një fletë letre të shkruar përgjysmë. E kishte lexuar disa herë dhe donte të depërtonte tej rrjeshtave të shkruar me një shkrim të imët, pak të lexueshëm. Ishte me të vërtetë interesante përmbajtja e asaj të dhëne.

Para tetë muajsh, çobanit të fshatit i ishte shkëputur një lopë nga tufa. Ai e kishte kërkuar atë tërë ditën e nuk e kishte gjetur dot. E kishte kërkuar edhe të nesërmen. Atij i kishte tërhequr vëmendjen

një tufë korbash, që vërtiteshin mbi një pyll të dendur dhe, duke e ditur që korbat vërtiten rreth ndonjë kërme, ishte nisur për atje. Bora sapo kishte shkrirë dhe ujërat gurgullonin, duke gërryer tokën e duke marrë çdo gjë përpara. Çobani kishte arritur me vështirësi deri atje dhe, gjatë gjithë rrugës, mendonte se lopa e tij ishte bërë pre e ndonjë kopeje ujqish. Por ç'të shikonte: në një gropë, buzë përroit, dukeshin mbeturinat e një skeleti njeriu, mbuluar pjesërisht me gurë e trungje. Përzier me eshtrat dukeshin mbeturinat e një bruci të zi prej shajaku, nga ata që mbajnë çobënjtë. Ai kishte ndenjtur i çuditur përpara atij varri gjysmë të zbuluar dhe kishte hedhur mbi të edhe disa gurë të tjerë. Shumë mendime i kishin lindur atë kohë çobanit plak tek po kthehej rrugës. Në darkë ai qe kthyer tek Saliu, shitiësi i dyqanit të fshatit, dhe i kishte folur për ato që kishte parë. Saliu e kishte dëgjuar fare i qetë dhe më në fund, kur e kishte parë se çobani kërkonte një mendim prej tij, i kishte thënë: «Mund të jenë eshtrat e ndonjë ushtari të huaj, ose të ndonjë diversanti të vrarë. Por ti mos bëj zë, unë do të zbres nesër në qytet dhe fundja kthehem dhe një herë nga dega e u them atyre».

Kishte kaluar gjithë ajo kohë që nga ajo ditë dhe Saliu nuk e kishte zënë asnjëherë në gojë këtë çështje përpara çobanit. Edhe një herë që e kishte pyetur ky, Saliu i kishte thënë se kishte shkuar në degën e punëve të brendshme e ata e kishin marrë në shënim denoncimin. Por nuk treguan ndonjë interesim për të. Kur çobani i kishte thënë Saliut se ai bruci i zi ishte ashtu siç mbante edhe Qazim Beluli,